

॥ ११ ॥ अपिचेति कर्मणां कचिदफलत्वेपि आवश्यकत्वं नित्यमित्यर्थः ॥ १२ ॥ यश्चेति दिष्टपरोमं नौषधाद्यदृष्टद्वारैर्वार्थसाधनपरः कौलिकः हठवादिकः प्राग्जन्माभावात् अकृतमेवोपस्थास्यतीति वदन् चार्वाकः एतौ शठौ प्राक्कर्मानङ्गीकारात् पाठांतरे अपसदौ अधमौ कर्मबुद्धिः प्राक्तनं तात्कालिकं च कर्म सहितं सत्तद्विषयसाधनमिति बुद्धिमान् ॥ १३ ॥ निर्विचेष्टः दृष्टयत्नहीनः शयेत् शोयात् आमः अपक्वः ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ हठादीन् व्याचष्टे अकस्मादिति अचित्तितस्यातर्कितस्य चलाभो हठः ॥ १६ ॥ दैवं देवताराधनं ॥ १७ ॥ पौरुषं यथोक्तप्रतिग्रहादिवृत्तिः ॥ १८ ॥ स्वभावोयः प्राक्कर्मानुग्रहः यथानष्टकपर्दिकान्वेषणप्रवृत्तस्य रत्नलाभः ॥ १९ ॥ एतच्चतुष्टयजोपिलाभः पूर्वकर्मफलमेव ॥ २० ॥ स्वकर्मेव कर्माधीन एव विदधाति अर्पयति पूर्वकृतं पूर्वकर्मजं ॥ २१ ॥ एतदेव स्पष्टयति यद्वीति ॥ २२ ॥ कारणमिति यः कर्मणि

उत्सीदेरन्मजाः सर्वान् कुर्युः कर्मचेद्भुवि ॥ तथात्येतानवर्धेरन्कर्मचेदफलं भवेत् ॥ ११ ॥ अपिचाप्यफलं कर्म पश्यामः कुर्वतो जनान् ॥ नान्यथात्यपि गच्छंति वृत्तिलोकाः कथंचन ॥ १२ ॥ यश्च दिष्टपरो लोके यश्चापि हठवादिकः ॥ उभावपि शठावेतौ कर्मबुद्धिः प्रशस्यते ॥ १३ ॥ यो हि दिष्टमुपासीनो निर्विचेष्टः सुखं शयेत् ॥ अवसीदेत्स दुर्बुद्धिरामो घटइवोदके ॥ १४ ॥ तथैव हठदुर्बुद्धिः शक्तः कर्मण्यकर्मकृत् ॥ आसीत न चिरं जीवेदनाथ इव दुर्बलः ॥ १५ ॥ अकस्मादिह यः कश्चिदर्थं प्राप्नोति पूरुषः ॥ तं हठेनेति मन्यंते सहियत्नो न कस्यचित् ॥ १६ ॥ यच्चापि किञ्चित्पुरुषो दिष्टं नाम भजत्युत ॥ दैवेन विधिना पार्थतद्वैवमिति निश्चितं ॥ १७ ॥ यत्स्वयं कर्मणा किञ्चित्फलमाप्नोति पूरुषः ॥ प्रत्यक्षमेतल्लोकेषु तत्पौरुषमिति श्रुतं ॥ १८ ॥ स्वभावतः प्रवृत्तो यः प्राप्नोत्यर्थं न कारणात् ॥ तत्स्वभावात्मकं विद्धि फलं पूरुषसत्तम ॥ १९ ॥ एवं हठाच्च दैवाच्च स्वभावात् कर्मणस्तथा ॥ यानि प्राप्नोति पूरुषस्तत्फलं पूर्वकर्मणां ॥ २० ॥ धातापि हि स्वकर्मेव तैस्तैर्हेतुभिरीश्वरः ॥ विदधाति विभज्येह फलं पूर्वकृतं नृणां ॥ २१ ॥ यद्व्ययं पूरुषः किञ्चित् कुरुते वै शुभाशुभं ॥ तद्भातु विहितं विद्धि पूर्वकर्मफलोदयं ॥ २२ ॥ कारणं तस्य देहो यं धातुः कर्मणिवर्त्तते ॥ स यथा प्रेरयत्येनं तथा यं कुरुते वशः ॥ २३ ॥ तेषु तेषु हि कृत्येषु विनियोक्ता महेश्वरः ॥ सर्वभूतानि कौतियकारयत्यवशान्यपि ॥ २४ ॥ मनसार्थान् विनिश्चित्य पश्चात् प्राप्नोति कर्मणा ॥ बुद्धिपूर्वं स्वयं वीरपुरुषस्तत्र कारणं ॥ २५ ॥ संख्यातुं नैव शक्यानि कर्माणि पूरुषर्षभ ॥ अगारनगराणां हि सिद्धिः पूरुषहेतुकी ॥ २६ ॥ तिलेतैलं गविक्षीरं काष्ठे पावकं मन्ततः ॥ धियाधीरो विजानीयादुपायं चास्य सिद्धये ॥ २७ ॥

वर्त्तते सोयं मानुषदेहः प्राग्भवीयस्तस्य प्रवर्त्तकस्य धातुरपि कारणं प्रवर्त्तकः सः धाता एनं वर्त्तमानदेहं बीजां कुरुवत् धातुप्रेर्यो देहः देहप्रेर्यश्च धातेत्यर्थः देहो देहसाध्यं कर्म ॥ २३ ॥ २४ ॥ ननु पूर्वकर्मेव प्रवर्त्तकं चेत्किं पूरुषकारेणेत्याशङ्क्याह मनसेति ॥ २५ ॥ एतदपि प्राक्कर्म्मजमेवेत्याशङ्क्याह संख्यातुमिति संख्यातुं प्राक्कर्मेव कारणं न पूरुषकार इति निश्चेतुं तत्र हेतुः अगारेति ॥ २६ ॥ तिले इति पङ्ग्वन्धन्यायेन प्राक्कर्म्मसिद्धमेव पूरुषकारो भिष्यन्तीत्यर्थः अस्य तैलादेः सिद्धये प्राप्तये ॥ २७ ॥